

Софийски университет "Св. Климент Охридски"

Философски факултет

Катедра "Обща, експериментална, развитийна и здравна психология"

Владимир Владимиров Маринов

**РОЛЯ НА РАННИТЕ МАЛАДАПТИВНИ СХЕМИ И СТИЛОВЕТЕ
НА ПРИВЪРЗАНОСТ ЗА РАЗРЕШАВАНЕ НА КОНФЛИКТИ В
ИНТИМНИТЕ ОТНОШЕНИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен "Доктор"

по научна специалност 3.2. "Психология"

Научен ръководител:

проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева

София, 2023

Дисертационният труд на тема "Роля на ранните маладаптивни схеми и стиловете на привързаност за разрешаване на конфликти в интимните отношения" е оформен е в уводна част, седем глави и заключение. Съдържа 233 страници, от които 190 са основен текст, таблици и графики, а останалите представляват използваните литературни източници и приложения. Направеното изследване е представено в 6 фигури и 55 таблици. Списъкът на използваната литература включва 426 източника на английски, български и испански език. По темата на дисертацията са направени 3 публикации в научни издания и 1 доклад на научна конференция.

Научно жури:

Председател:

Доц. д-р Даниел Петров Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Членове:

Проф. д-р Маргарита Бакрачева Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Проф. д-р Велислава Чавдарова - Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Проф. д-р Румен Стаматов – Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

Проф. д-р Станислава Стоянова – Югозападен университет „Неофит Рилски“

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 08.09.2023 г. от 13.00 часа в зала 41 на СУ „Св. Климент Охридски“ на открито заседание на избраното Специализирано научно жури.

Материалите по защитата са на разположение в канцеларията на специалност Психология, 60 кабинет, южно крило на СУ „Св. Климент Охридски“, както и на сайта на университета www.uni-sofia.bg.

Съдържание на дисертацията

I. ВЪВЕДЕНИЕ.....	стр. 4
II. ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ	
Глава 1. Теоретичен анализ: Стиллове на привързаност.....	стр. 7
1.2 Разлики между стилловете на привързаност	стр. 12
1.3. Стиллове на привързаност и романтични връзки.....	стр. 20
1.4. Стиллове на привързаност и подходи към изневярата.....	стр. 22
Глава 2. Теоретични основи на ранните маладаптивни схеми.....	стр. 26
2.1. Стилловете на справяне при маладаптивните схеми	стр. 32
2.2. Подробни характеристики на ранните маладаптивни схеми.....	стр. 44
Глава 3. Стиллове за разрешаване на конфликти	стр. 48
3.1 Зависимост и сексизъм	стр. 53
Глава 4. Емоционална експресивност.....	стр. 68
4.1. Различни исторически дефиниции на емоциите	стр. 76
Глава 5. Удовлетвореност от романтичните отношения.....	стр. 87
5.1. Различни измерения на удовлетвореността от романтичните отношения.....	стр. 94
5.2. Удовлетвореност от интимните отношения и модерните времена	стр. 106
III. Теоретичен модел	стр. 110
Глава 6. Теоретична рамка.....	стр. 110
6.1. Хипотези	стр. 114
6.2. Инструменти	стр. 117

6.3. Теоретичен модел.....	стр. 112
6.4. Метод.....	стр. 122
6.4.1. Процедура.....	стр. 123
6.4.3. Извадка.....	стр. 125
Глава 7. Резултати и дискусия	
7.1. Факторен анализ на скалите.....	стр. 129
7.2. Разлики в стиловете на привързаност, ранните маладаптивни схеми, емоционалната експресивност, разрешаването на конфликти и удовлетвореността от връзката въз основа на пол, образование, възраст и други демографски фактори	стр. 144
7.3. Връзки между стилове на привързаност и ранни маладаптивни схеми, експресивност, разрешаване на конфликти и удовлетвореност от връзката...	стр. 150
7.4. Роля на стиловете на привързаност за ранните маладаптивни схеми, емоционалната експресивност, стиловете за разрешаване на конфликти и удовлетворението от романтичните отношения	стр. 162
7.5. Медиаторни роли на променливите.....	стр. 172
7.6. Обща дискусия.....	стр. 182
7.7. Ограничения на изследването.....	стр. 189
IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	стр. 190
ЛИТЕРАТУРА.....	стр. 191
ПРИЛОЖЕНИЕ.....	стр. 228

Въведение

Интимните отношения са в основата на човешкото съществуване. До голяма степен качеството на романтичните взаимоотношения определя и качеството на живот. Субективните преживявания за близост и свързаност с романтичния партньор пораждаат такива високо ценени психологически конструкти като взаимното доверие и валидация, емпатия и приемане. Редица доказателства от научни трудове показват, че интимността в романтичните отношения е важен фактор, допринасящ за положителните резултати от връзката. Партньорите, които свидетелстват за високи нива на удовлетвореност от интимната връзка, са склонни да поддържат дългосрочни и стабилни отношения. Обратно, неудовлетвореността от интимната връзка е една от основните причини за прекратяване на отношенията.

В продължението на дадена връзка, когато партньорите изпитват противоречиви предпочитания, или има различни цели и мотиви, може да възникне конфликт. Как да общуваме, докато разрешаваме разногласия, често се определя като важен проблем за разрешаване при двойките. Управлението и разрешаването на конфликти е трудно и само по себе си може да бъде значителен източник на стрес. Определянето на това какво е ефективна комуникация по време на конфликт, е от голямо значение, за да се помогне на двойките да разрешат проблемите си и да поддържат отношенията си здравословни. Дори и най-удовлетворяващата връзка може да бъде изложена на риск от неразрешени конфликти и свързания с тях стрес.

Често срещаните източници на конфликти включват несъответствия в разбиранията за власт, финансови затруднения, неудовлетворени очаквания, неприемливи навици, стил на родителстване, домашни и семейни отговорности, ревност и т.н. Въпреки десетилетия изследвания, разбирането за това какво представлява задоволителното разрешаване на конфликти в интимните отношения, не успява да осигури категоричен отговор.

Един път за изучаване на разрешаването на конфликти в отношенията между възрастни се предлага от стиловете на привързаност. Многобройни проучвания

показват, че предимно тревожните и избягващите стилове на привързаност играят значима роля в разрешаването на конфликти (Shi, 2003). От друга страна, сигурната привързаност играе по-голяма роля, когато става дума за удовлетворение от интимните отношения (Heavey, Christensen, & Malamuth, 1995; Roberts, 2000). Разрешаването на конфликти е важна концепция и интерес по отношение на брачната терапия и се фокусира върху комуникативните стратегии (Epstein, Baucom, & Rankin, 1993; Fowers, 1998). Изследвания през последните две десетилетия показват значението на привързаността както за разрешаването на конфликти, така и за удовлетвореността от връзката (Corcoran & Mallinckrodt, 2000; Feeney, 1999).

Други автори се фокусират върху обяснителната стойност на ранните маладаптивни схеми и удовлетвореността от семейния живот (Khosravi, Saif & Vanoo, 2007). Маладаптивните схеми се отнасят до тенденции и черти, развити много рано в живота, като същите формират специфично поведение, което от своя страна влияе върху удовлетвореността от връзките.

Друг фактор за разрешаването на конфликти в интимните двойки е емоционалната експресивност. Променливата емоционална експресивност не е тествана в дизайн на проучване в българска извадка, при която участват стиловете на привързаност, ранните маладаптивни схеми, разрешаването на конфликти и удовлетвореността от интимните отношения. Настоящата работа има за цел да запълни тази научна празнина.

Междувременно непредвидими събития, като пандемията от коронавирус, направиха темата още по-важна, особено в интимните отношения на двойки по време на карантина. Подобни условия доведоха глобално до повече конфликти в живота на двойките и изпитаха до краен предел силата на техните взаимоотношения.

Някои от горните ефекти са изследвани в различни страни и до известна степен в българската културна рамка (Петров, 2011). Тези ефекти обаче не са

проучени в пълна цялост сред българското население. Воден от необходимостта да се запълни тази празнота, в настоящата работа е планиран нов подход.

Това изследване цели да отговори на следните въпроси:

1. Каква роля играят стиловете на привързаност за начина, по който общуваме и се свързваме с интимни партньори?
2. Какви стратегии използват хората, когато се справят с конфликти на междуличностно ниво?
3. Има ли схеми (личностни черти), които обясняват тенденциите в нашето поведение във връзка с удовлетвореността от връзката?
4. Играе ли роля емоционалната експресивност и модулира ли тя човешките взаимоотношения?
5. Какъв е ефектът от всичко изброено по-горе, когато става въпрос за удовлетворение от романтичните отношения?

Теоретичен анализ

Стилове на привързаност

Стиловете на привързаност се разглеждат като важен компонент от човешкото генетично кодиране, така както са храненето и чифтосването (Bowlby, 1969). Работата на Джон Боулби оказва силно влияние за опитите да се разберат близките взаимоотношения при възрастните от гледна точка на привързаността. Централна за тези фундаментални твърдения е ролята на основния грижещ се и неговата отзивчивост при предоставянето на грижи. Смята се, че наличността и отзивчивостта на фигурите на привързаност са включени във вътрешните модели за здравословно функциониране на индивидите. Моделите на привързаност отразяват спомени и вярвания, които произхождат от ранен опит и се пренасят във всички нови взаимоотношения. Редица изследователи на привързаността посочват, че стиловете на привързаност играят основна роля през целия жизнен цикъл и че поведението на

привързаност е характеристика на човешките същества „от раждането до смъртта“ (Боулби, 1979, стр. 129). Основните стилове на привързаност са: сигурен, тревожен, избягващ и отхвърлящ. Сигурният стил на привързаност се отнася до такива отношения между основния грижещ се и бебето в ранна възраст, когато изследването на света наоколо е безопасно. Това се основава на някои важни презумпции за безопасност и комфорт, при които няма непосредствена заплаха за индивида. Сигурните стилове на привързаност – без значение колко тревожно се явява като събитие раздялата – незабавно водят до успокоение при възстановяването на контакта с майката и бебетата скоро се връщат към игра. За разлика от тях, всички други стилове на привързаност се възприемат като несигурни и връзката между основния грижещ се и бебето е засегната по негативен начин.

Ранни маладаптивни схеми

Фокусираната върху ранните маладаптивни схеми терапия на Джефри Йънг първоначално е създадена, за да оптимизира традиционната когнитивна терапия на Бек, интегрирайки елементи от теорията на привързаността на Джон Боулби, за да задълбочи разбирането за емоционалното развитие при децата. През годините това е допринесло много и за системната терапия на Виторио Гуидан, който също подчертава важността на ролята на първите години от живота и връзката с основния грижещ се за развитието на Аза. Моделът, фокусиран върху ранните схеми, съдържа няколко значителни модификации на оригиналната работа на Арън Бек (Caro, 1997). През годините този модел се е утвърдил като един от най-пълните, интегриращ допускания от когнитивната школа на международно ниво. Според Young (2003) ранните маладаптивни схеми са стабилни и устойчиви структури на личността, които се развиват рано и са свързани с различни психопатологии. Тези вярвания или убеждения се формират в детството или юношеството и предизвикват емоционални и телесни реакции (Behary, 2011). Много схеми възникват в предвербалния етап на развитие, когато се съхраняват само емоционални спомени и телесни усещания. По-

късно, когато детето започне да говори, развива когниции и мисли (Young et al., 2008).

Стилове за разрешаване на конфликти

Ежедневните конфликти се разбират като ситуации, в които има разногласия между поне две фигури, партньори или членове на семейството (Rodrigo et al., 2005; Correa, Rodríguez и Ceballos, 2013). Най-честите теми, с които двойките обикновено се сблъскват, са финанси, грижа за деца, домакинска работа, воден начин на живот, свободно време, семейни отношения, сексуалност, комуникация и неудовлетвореност от интимните отношения (Luján, 2006; Oggins, 2003; Musitu and Cava, 2001). Познаването на проблемите при двойки е също толкова важно, колкото и знанието как да се управляват (Reboredo, Mazadiego и Villegas, 2011). Многобройни проучвания се провеждат в тази връзка, за да покажат значението на конфликтите за брачното удовлетворение (Bradbury et al., 2000; Wheeler, Updegraff, & Thayer, 2010).

Емоционална експресивност

Емоциите присъстват в живота на всеки и практически във всичко, което правим. Обикновено сме с приятели, защото се чувстваме добре с тях, посещаваме нашите роднини, защото ги обичаме. Ядосваме се, когато нещата не ни се получават и сме щастливи, и доволни, когато успеем в това, което сме си наумили. Чувстваме се наскърбени и наранени, когато роднина почине, или щастливи, когато човекът, към когото сме привлечени, ни отвърща със същото. Има дни, в които можем да работим или учим с интерес и ентузиазъм и други, в които се чувстваме мързеливи или раздразнени. Тези и други ситуации в нашето ежедневие разкриват влиянието, което емоциите оказват върху живота ни.

Удовлетвореност от връзката

През 1947 г. Световната здравна организация (СЗО) дефинира здравето като „състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие, а не просто

липса на болест или неразположение“, като по този начин формулира широк, приобщаващ и положителен възглед за здравето. През 1975 г. организацията отива още една крачка напред, като взема предвид, че здравето на хората включва сексуалността, дефинирана като „интеграция на соматични, етични, емоционални, интелектуални и социални аспекти на човешкото същество, включително сексуалността“. По същия начин се посочват три основни елемента за сексуалното здраве: (а) възможността човек да се наслади на сексуална активност и репродуктивност в баланс с личната и социалната етика; (б) упражняване на сексуалност без страхове, срам, вина, митове или заблуди; по същество, без психологически или социални фактори, които пречат на половия акт; и (с) извършване на сексуална дейност без органични заболявания или промени, които го възпрепятстват. По този начин СЗО разглежда сексуалното здраве като неразделна част от общото здраве и качеството на живот, включително и правата на човека. Сексуалното здраве обаче не е напълно включено в здравеопазването, въпреки препоръките на международните организации и настъпилите критични промени.

Емпирично изследване

Теоретична рамка

Това проучване има за цел да проучи асоциациите между стиловете на привързаност при възрастни, ранните маладаптивни схеми, стиловете за разрешаване на конфликти, емоционалната експресивност и удовлетвореността от романтичните отношения. Конкретните цели на тази работа са:

1. Да се изследват стиловете на привързаност при възрастни лица в българска извадка и тяхната роля за стиловете за разрешаване на конфликти, ранните маладаптивни схеми, емоционална експресивност и удовлетворението от романтичната връзка;
2. Да се изследва каква роля играят ранните маладаптивни схеми за връзката между стиловете на привързаност и стиловете за разрешаване на конфликти;

3. Да се предостави информация за това дали емоционалната експресивност влияе на връзката между стиловете на привързаност и удовлетворението от интимните отношения;
4. Да се провери дали ранните маладаптивни схеми и емоционалната експресивност опосредстват връзката между стиловете на привързаност и стиловете за разрешаване на конфликти;
5. Да се провери дали ранните маладаптивни схеми и емоционалната експресивност посредничат между стиловете на привързаност и удовлетвореността от интимните отношения;
6. Да се намерят доказателства за това дали стиловете на привързаност имат ефект върху емоционалната експресивност и разрешаването на конфликти;

Хипотези

Като се имат предвид променливите, които представляват интерес, и като се вземе предвид съществуващата литература, бяха издигнати следните хипотези.

1. Сигурните стилове на привързаност ще корелират отрицателно с ранните маладаптивни схеми, отрицателните емоционални фасети и отбягващия стил за разрешаване на конфликти, но положително с удовлетвореността от връзката.
2. Несигурните стилове на привързаност ще бъдат положително свързани с ранните маладаптивни схеми и избягващия стил на разрешаване на конфликти, но отрицателно с емоционалните фасети и удовлетвореността от връзката.
3. Ранните маладаптивни схеми ще корелират отрицателно с удовлетвореността от връзката.
4. Ранните маладаптивни схеми ще играят значителна медиаторна роля между стиловете на привързаност и удовлетвореността от връзката.

5. Ранните маладаптивни схеми ще играят значителна медиаторна роля между стиловете на привързаност и разрешаването на конфликти.
6. Положителната емоционална фасета ще играе значима медиаторна роля между сигурните стилове на привързаност и удовлетвореността от интимните отношения.

Инструменти, метод и процедура

Субектите, включени в това проучване, са 308 лица на възраст от 14 до 74 години със средна възраст 38,47 (мода = 28, следна = 35, стандартно отклонение = 12,58). Сред тях 79 мъже (26%) и 229 жени (74%). Критериите за подбор за участниците включват условието в момента на попълване да имат или да са имали романтична връзка и да са навършили 16 години. Двеста четиридесет и девет от субектите в момента на попълване са във връзка, докато 59 са необвързани, когато са попълвали въпросниците, но са имали романтична връзка в миналото. Продължителността на връзките за извадката варира от 1 до 51 години (средна = 12,11, медиана = 7, мода = 1, стандартно отклонение 11,67). По-голямата част от участниците са българи (97,4%), като само единични участници са представители на други страна, като Норвегия (0,3%), Украйна (0,3%), Кипър (0,3%), Гърция (0,3%)) и по-късно бяха изключени от извадката, тъй като основната цел на изследването беше да представи българското население. Всички хора описват себе си като хетеросексуални.

Таблица 1. Честотно разпределение на участниците по пол, възраст и образование.

		Пол		Общо
		Мъж	Жена	
Години	Под 25	5	32	37
	26-35	36	84	120
	36-45	20	45	65
	46-55	7	39	46

	Над 55	11	29	40
Образование	Начално			3
	Средно			41
	Бакалавър			68
	Магистър			173
	Доктор			23
Общо				308

Отговорите на 12 участници бяха изключени от общия брой на всички попълнени формуляри поради неправилно въвеждане или съмнителни демографски данни като неуместна възраст (под 16 години) или неуместна продължителност на връзката (20 годишна възраст с 15 години опит в интимни отношенията и т.н.).

Психометрични характеристики на въпросника за стил на привързаност

- кратка форма

(Chui & Leung, 2016)

Коефициентът на Алфа се използва при определяне на вътрешната надеждност на скалата за българската извадка. Резултатите от настоящото изследване демонстрират високата надеждност на инструмента в рамките на българския социокултурен контекст. Резултатът α за целия въпросник е .62. Най-ниската подскала „Сигурен стил на привързаност“ по отношение на надеждността показва .43, докато най-високата, „Избягващ стил на привързване“ достига .84 (Таблица 2). Другите две подскали, „Тревожен стил на привързаност“ и „Избягващ“ показват съответно надеждност от .84 и .66. Взаимовръзките между айтемите от конкретните скали показват същата посока, както в оригиналния въпросник (Таблица 2). По-долу са представени сравнителни данни между адаптирания въпросник и оригиналния.

Таблица 2. Адаптиран въпросник за стилове на привързаност с Алфа на Кронбах

Стилове на привързаност	Брой айтеми	Средна	Ст. Отклонение	Кронбах α	Кронбах α на оригиналните скали
Сигурен	3	4.0639	.64562	.427	.77
Избягващ	5	2.4526	.85843	.843	.87
Тревожен	3	6.9708	2.81153	.780	.81
Отхвърлящ	4	3.3945	.77904	.664	.71
Общо	15	2.9997	.42809	.618	.79

Психометрични характеристики на ранните маладаптивни схеми – кратка версия

(Young & Brown, 2005)

Въпросникът на Young за ранните маладаптивни схеми се използва широко в световен мащаб и е адаптиран за много различни култури. Българската версия също е валидирана и адаптирана за използване от практики. След интензивна имейл кореспонденция не беше постигната изрично съгласие за използване на адаптираната българска версия. За текущото разследване беше приложен безплатен за използване тест на английски език с фиксирани времеви ограничения. Артикулите са преведени и обработени от езикови експерти на български език по стандартите за двоен превод на български и обратно на английски език. Следните психометрични данни се отнасят за адаптирания въпросник и са сравнени със стойностите от оригиналния.

Както ясно е показано в Таблица 3, седемте приложени подскали на въпросника за изследването показват подобни подскали и дори по-високи общи α от оригинала. Най-високият алфа резултат е този за „Потискане на емоциите“ с .863, докато най-ниският пада до .585 със схемата „Грандиозност“. Другите групи показват оптимални до високи резултати, където потискане на емоциите представя алфа от .854, „Изоставянето“ от .825, „Дефектността“ от .796, „Недоразвит Аз“ от .737 и

„Подчинение“ на .763. Общият α резултат за целия въпросник достига .907.

Таблица 3. Адаптиран въпросник за ранни маладаптивни схеми с Алфа на Кронбах

Ранни маладаптивни схеми	Брой айтеми	Средна	Ст. Отклонение	Алфа α	Алфа α на оригиналните скали
Емоционална депривация	5	1.7305	1.00590	.854	.88
Изоставяне	5	2.4864	1.10348	.825	.87
Дефектност	5	1.6156	.75078	.796	.91
Емоционална инхибиция	5	2.0312	1.01574	.863	.87
Недоразвит Аз	5	1.7857	.81552	.737	.78
Подчинение	5	2.3156	.89101	.763	.82
Грандиозност	5	2.9682	.85748	.585	.67
Общо	35	2.1242	0.9167	.907	.82

Психометрични характеристики на въпросника за експресивност, разработен в Бъркли (Грос и Джон, 1997)

Въпросникът за експресивност, разработен в Бъркли, е единственият от петте инструмента, използвани в изследването, предоставен за директно използване от българския автор, който е направил адаптация. Получените в изследването стойности показват висока надеждност на скалите в българския социокултурен контекст (табл. 4).

Таблица 4. Адаптиран въпросник за емоционална експресивност с Алфа на Кронбах

Скали	Брой айтеми	Средна	Стандартно отклонение	Алфа α	Алфа α на оригиналните скали		
					1	2	3
Позитивна емоционална фасета	4	5.8125	1.0363	.728	.71	.65	.68
Негативна емоционална фасета	6	5.3382	1.0579	.676	.72	.68	.68
Импулсивна емоционална фасета	6	3.9594	1.0687	.680	.73	.78	.82
BEQ*	16	5.0367	1.0543	.735	.88	.85	.85

Бележка: BEQ – Berkeley Expressivity Questionnaire

Дадените резултати по-горе показват задоволителна степен на надеждност и за трите подскали. Най-ниският коефициент е .67 и се отнася за отрицателната емоционална експресивност, докато най-високият се приписва на положителната емоционална експресивност с .72. Психометричните характеристики на въпросника са подобни на оригиналната версия (Таблица 4). Резултатите за надеждност варират между .65 и .82, докато общите резултати на адаптирания BEQ и оригинала са съответно .73 и .88.

Психометрични характеристики на въпросника за стилове на разрешаване на конфликти

(Kurdek, 1994)

Коефициентът на Кронбах се използва за определяне на вътрешната консистентност на въпросника за стилове на разрешаване на конфликти. Дадените резултати показват висока степен на надеждност на инструмента.

Таблица 5. Адаптиран въпросник за разрешаване на конфликти с Алфа на Кронбах

Стилове на разрешаване на конфликти	Брой айтеми	Средна	Стандартно отклонение	Алфа α	Алфа α на оригиналните скали
Въвличане в конфликти	4	2.3945	.84979	.754	.82
Позитивно разрешаване на конфликти	4	3.8263	.64874	.621	.68
Избягване на конфликти	4	2.4667	.88986	.754	.66
Конформност	4	2.4610	.63338	.760	.80
Общо	16	2,7871	.7553	.671	.74

Психометрични характеристики на въпросника за удовлетвореност от романтичните отношения

(Hendrick & Hendrick, 1988)

Въпросникът на Хендрик и Хендрик е единственият еднофакторен инструмент в изследването. Той е представен от седем айтема в една скала, като всички измерват общото удовлетворение от връзката въз основа на общи характеристики като физическо привличане, емоционална удовлетвореност и потребности.

Таблица 6. Адаптиран въпросник за удовлетворение от романтичните отношения с Алфа на Кронбах

Удовлетвореност от романтичните отношения	Брой айтеми	Средна	Стандартно отклонение	Алфа α	Алфа α на оригиналните скали
Общо	7	3.8785	.88931	.91	.92

Резултати и дискусия

Връзки между стилове на привързаност и ранни маладаптивни схеми, експресивност, разрешаване на конфликти и удовлетвореност от връзката.

В таблица 7 всички централни променливи са свързани значимо, като корелациите варират от умерени до слаби. Най-силната асоциация е между тревожния стил на привързаност и схема изоставяне ($r=.482$).

Таблица 7. Корелационен анализ между стиловете на привързаност и ранните маладаптивни схеми

Променливи	Сигурен стил	Избягващ стил	Тревожен стил	Отхвърлящ стил
Емоционална депривация	-.285**	-.381**	.287**	.020
Изоставяне	-.065	.368**	.482**	-.113*
Собствена дефектност	-.302**	.343**	.329**	.033
Емоционална инхибиция	-.281**	.335**	.249**	.088
Недоразвит Аз	-.035	.210**	.311**	-.135*
Подчинение	-.155**	.434**	.452**	-.069
Грандиозност	-.110	.275**	.189**	.208**

Връзки между стиловете на привързаност и удовлетвореността от връзката

Корелациите между стиловете на привързаност и удовлетвореността от връзката са представени в Таблица 8. Всички са значими и със сила между умерени и силни.

Таблица 8. Корелационен анализ между удовлетвореността от интимните отношения и стиловете на привързаност

Variables	Сигурен стил	Избягващ стил	Тревожен стил	Отхвърлящ стил
Удовлетвореност от романтичните отношения	.309**	-.211**	-.053	-.609**

Връзки между ранните маладаптивни схеми и удовлетвореността от романтичните отношения

Таблица 9. Корелационен анализ между ранните маладаптивни схеми и удовлетвореността от романтичните отношения

Променливи	Удовлетвореност от романтичните отношения
Емоционална депривация	-.558**
Изоставяне	-.196*
Собствена дефектност	-.382**
Емоционална инхибиция	-.186**
Недоразвит Аз	-.067
Подчинение	-.279**
Грандиозност	-.266**

Таблица 9 представя корелации между ранните маладаптивни схеми и удовлетвореността от връзката. И седемте са значими с изключение на една и

показват слаби до силни връзки. Всички асоциации са отрицателни, съответстващи на първоначалните хипотези и предишни изследвания (Young & Brown, 2005).

Ранните маладаптивни схеми, стиловете за разрешаване на конфликти и емоционалната експресивност като предиктори на удовлетвореността от връзката

За изследване на предикторите на удовлетвореността от връзката беше използван множествен регресионен анализ. В ролята на независими променливи бяха включени стиловете на привързаност, ранните дезадаптивни схеми, емоционалната експресивност и стиловете за разрешаване на конфликти, докато и удовлетвореността от връзката беше независима променлива.

Бяха намерени три значими предиктора. Това са сигурният стил на привързаност, схемата за емоционална депривация и отбягващият стил за разрешаване на конфликти. Тези три променливи прогнозира 35,8% от дисперсията на удовлетвореността от връзката. Сигурният стил на привързаност прогнозира удовлетвореността от връзката в положителна посока ($B=.130$). Емоционалната депривация и отбягващият стил за разрешаване на конфликти предвиждат удовлетвореността по негативен начин. Бета резултата на емоционалната депривация е по-силен и има много по-голям ефект ($B=-.642$), докато оттеглянето от проблеми има съответна бета от $-.181$. На теория, когато има сигурен стил на привързаност, човек би изследвал свободно света и всичките му проявления. При това удовлетвореността от връзката логично би била по-голяма, тъй като такива индивиди се свързват с другите с лекота, открито и искрено, без тревожно или избягващо поведение, което да възпрепятства връзката. Обратното е вярно при анализа на емоционалната депривация и отбягването на проблем. Емоционално депривираната личност би дала по-малко любов, нежност и би изразявала чувствата си по сдържан начин. Това, заедно с отбягващия стил за разрешаване на проблеми,

би допринесло за евентуално недоволство в партньора. Представените данни са показани в таблица 10.

Таблица 10. Регресионен анализ за независима променлива ранни маладаптивни схеми, стилове за разрешаване на конфликти, емоционална експресивност и зависима удовлетвореност от романтичните отношения

Променливи	B	T	Collinearity	Sig.
Сигурен стил на привързаност	.130	2.705	1.102	.007
Емоционална депривация	-.642	-10.061	1.115	.000
Избягване на проблеми	-.181	-3.549	1.051	.000
R ²	.358			

Медиаторни роли на променливите

Медиаторният анализ е разширена статистическа мярка, когато се тества дали има косвени ефекти на дадена променлива X към друга променлива Y. Тези ефекти не са пряко наблюдавани, а скрити или медиирани от други фактори (M). Най-важните констатации са представени организирано в таблици и фигури в основния текст. Дискусивната глава обхваща най-важните резултати от модела.

ДИСКУСИЯ

Настоящият анализ се основава на емпирично изследване с 308 лица (229 жени и 79 мъже). Постига се потвърждение за разликата между мъже и жени в експресивността, където жените показват по-високи умения от мъжете. Интересно беше да се наблюдава, че различните възрастови групи показват значителни разлики в това как се формират и променят ранните маладаптивни схеми с възрастта, независимо от пола. Тествани са и хипотезите за разликите в удовлетвореността от

връзката според продължителността на романтичните отношения. По-високите нива на удовлетвореност са открити при по-дълги връзки. Този резултат е в съответствие с предишни изследвания.

Установено е, че образованието играе важна роля във връзка с две променливи: ранните маладаптивни схеми и удовлетвореността от връзката. Индивидите с по-ниско образование показват по-тежки маладаптивни схеми, докато тези с по-високо образование показват по-високи нива на удовлетвореност от връзката. Не само образователната степен сама по себе си обяснява удовлетвореността от връзката, но и текущият статус на връзката на респондентите. Оказа се, че статусът на връзката (дали лицето се намира в романтични отношения към момента на попълване или не) допринася за удовлетвореността от връзката, но също така има значение и за стиловете на привързаност, ранните маладаптивни схеми и експресивността. Последното отваря съществена дискусия за практикуващите, тъй като изглежда, че хората могат да направят значителни промени в партньорството и това може да се разглежда като жизненоважна полза за здравеопазването. Въпреки това, независимо от другите променливи, самият факт, че дадено лице се намира във връзка, се оказва фактор за общото удовлетворение в диадата (физическо, емоционално или интимно).

Първите две хипотези на изследването бяха потвърдени чрез извършване на линеен корелационен анализ. Беше потвърдено, че сигурните стилове на привързаност са свързани с по-малко маладаптивни схеми (отрицателна корелация), докато несигурните стилове на привързаност помагат за поддържането на маладаптивните схеми (положителна корелация). Стиловете на привързаност са широко обсъждани в предишни проучвания и се разглеждат като предшественик на схемите (Lauren, 2013), констатация, която потвърждаваме в настоящото проучване.

Друга централна хипотеза на изследването е дали сигурният стил на привързаност е свързан с по-високо удовлетворение от връзката, а несигурните стилове на привързаност - с по-ниска удовлетвореност. Такава връзка е доказана

като значима и съответства на други проучвания (Annette, 2013). В нашето работа беше открита една от най-силните асоциации между отбягващия стил на привързаност и удовлетворението от връзката със силна отрицателна корелация ($R = -.609$).

Освен това беше потвърдено, че стилът на сигурно привързване е асоцииран с по-висока вероятност за положително разрешаване на проблеми, но има отрицателно взаимодействие с избягващия стил за разрешаване на конфликти.

Сигурният стил на привързаност е свързан с емоционалната експресивност: всички аспекти на експресивността корелират положително със сигурната привързаност. Избягващият стил на привързаност се асоциира отрицателно с негативната експресивност. Други изследователи са забелязали, че избягващото поведение има тенденция да създава колебание по отношение на експресивността (Melley, 2003). Същото важи и за тревожния стил на привързаност, който води до по-висока негативна и импулсивна експресивност (Searle, 1999).

Една от основните връзки, които водят до висок принос за сферата на практикуващите психолози, е между ранните маладаптивни схеми и стиловете за разрешаване на конфликти. Конкретни фактори водят до конфликтност, повечето от които се състоят от общи страхове, теоретизирани като схеми. Схеми като емоционалната депривация, страхът от изоставяне, преживяването на собствена дефектност, недоразвитият Аз и свръх подчинението корелират положително с ангажираността към конфликти в двойката. За разлика от това, схемите съдържат негативни конотации и опосредстват специфични трудности. Избягването на проблеми и конформността са свързани по подобен начин със схемите: положително, както се потвърждава и от други автори (Janovsky, 2020).

Ранните маладаптивни схеми са свързани с по-ниско удовлетворение от връзката, както се предполагаше. Емоционалната депривация има силна отрицателна корелация с удовлетворението $R = -.558$, но други схеми демонстрират относителна сила. Такива са схемите собствена дефектност, подчинение и

грандиозност ($R = -.382$, $R = -.279$ и $R = -.266$). Ранните маладаптивни схеми са една от най-интересните концепции за съвременните изследователи, поради техните практически приложения за психологическа интервенция.

Ранните маладаптивни схеми показват логична и последователна връзка с емоционалната експресивност. Фасетите на положителната експресивност се свързват отрицателно със схемите. Най-силната връзка е с емоционалната инхибиция ($R = -.411$). Импулсивната фасета има отрицателна връзка с положителната експресивност, както и със схемите изоставяне и недоразвит Аз. Схемите изразяват склонност да се проявяват по спонтанен (несъзнаван) начин и са естествен отговор на критични ситуации, в които се активира общият страх, който представляват.

Емоционалната експресивност смекчава стиловете за разрешаване на конфликти, където ангажираността с конфликта взаимодейства положително с всички стилове за разрешаване на конфликти, но най-силната връзка е с импулсивната емоционална фасета. Колкото по-склонен е човек към импулсивност, толкова повече конфликти ще се наблюдават. Същата посока се наблюдава за положителните и отрицателните фасети, но в по-мека степен. Може да се заключи, че хората не биха се поколебали да влязат в конфликт, независимо от основният им стил на експресивност. Според констатациите, когато се открие тенденция за конформност (като стил за разрешаване на конфликти), обикновено се очакват импулсивните и негативните аспекти на експресивността да излязат на преден план. Емоционалната експресивност сама по себе си не допринася значително за удовлетвореността от връзката, въпреки че положителната фасета се асоциира положително с по-високото удовлетворение.

Стиловете за разрешаване на конфликти допринасят за удовлетвореността от връзката. Установена е положителна връзка между положителното решаване на проблеми и удовлетворението от връзката, докато всички останали връзки са отрицателни по отношение на удовлетвореността. Това предполага, че

ангажираността в конфликта, избягването на проблеми и конформността са свързани с удовлетвореността от връзката.

Освен това, както теоретично, така и практически си струва да се отбележи, че според настоящето изследване някои от стиловете на привързаност статистически значимо предсказват емоционалната експресивност. Въпреки това, очакваната прогнозна сила като цяло е ниска и не отговаря на стандартите за научен принос. Наличието на тези преки ниски ефекти в данните подтиква търсенето на непреки обяснителни връзки, представени по-късно в медиаторния анализа. Въпреки това и въпреки слабата предсказваща способност, регресионният модел показва, че тревожната и избягваща привързаност води до негативна експресивност, докато сигурният стил на привързаност предвижда положителната експресивност. Интересно е да се отбележи, че сигурната и тревожна привързаност предвиждат до известна степен импулсивната експресивност. Това може да се отдаде на по-голямата възприета свобода при показване на емоции при сигурната привързаност, тъй като такива индивиди свободно се свързват с променящата се среда, докато тревожните са прекалено защитни, като по този начин по-лесно навлизат в импулсивност в ситуация на криза. Негативната експресивност от своя страна е повлияна от избягващият стил на привързаност ($B = -.171$). Това означава, че се очаква лица с такава привързаност да изпаднат в споделяне на повече негативни емоции с другите.

Сигурният и тревожен стил на привързаност играят роля и във връзка с удовлетвореността от романтичните отношения. Сигурният потвърждава очакванията, че с всяка допълнителна единица удовлетворението ще нараства ($B = .293$), докато тревожният има обратен ефект; удовлетворението намалява ($B = -.183$).

Във връзка със стиловете за разрешаване на конфликти, стиловете на привързаност като цяло са лоши предиктори без голяма обяснителна сила. Дори и така, тревожната привързаност предвижда малък ефект върху ангажираността в конфликти, докато сигурният стил на привързаност обяснява положителния стил на

разрешаване на конфликти. Тези резултати не са изненада, тъй като такива теоретични концепции са наблюдавани и по-рано. Същото важи и за избягващия стил на привързаност, тъй като той предвижда стила на разрешаване на проблема чрез избягване. Дори от семантична гледна точка е ясно, че избягването би довело до оттегляне и такава статистика е демонстрирана в извадката.

Ранните маладаптивни схеми също играят слаба предиктивна роля за стиловете за разрешаване на конфликти. С минимален ефект, схемата изоставяне предвижда ангажирания стил за разрешаване на конфликти. На теория е широко доказано, че един от типичните защитни механизми при изоставянето е свръхпротективността с тенденция за търсене на уверения и гаранции, като често тази стратегия води до увеличаване на конфликтите като резултат. От друга страна, схема подчинение има отрицателна връзка в обяснението на положителните стратегии за решаване на проблеми, което означава, че когато подчиняването е по-активно е, по-трудно се постига разрешаване на конфликти и съответно удовлетворение от връзката. Схемата емоционално инхибиране, от своя страна, има обяснителна роля за избягващия стил на разрешаване на проблема ($B = .230$). Потискането на емоциите логично води до тенденция при лицата да не се вълчат в конфликти или да отстъпват при такива, както е показано в това изследване. По подобен начин схемата подчинение предвижда конформния стил за разрешаване на проблеми ($B = .312$). Подчинението в романтичната връзка е свързано с по-пасивни поведения, като например отстъпчивост при търсенето на решения на проблемите. Всички тези ефекти обаче в нашето проучване показаха минимални ефекти и практически нямат голяма обяснителна сила.

Маладаптивните схеми в настоящото проучване обясняват по-голяма, но все пак умерена степен на дисперсия на удовлетвореността от връзката ($R^2 = 32\%$). Два предиктора (емоционална депривация и дефектност) играят значителна и важна роля във връзката. И двете имат отрицателен бета резултат (съответно $B = -.490$ и $B = -.138$), което позволява интерпретация на по-малко очаквано удовлетворение във връзка, когато тези схеми са активни. Приносът на ранните маладаптивни схеми за

емоционалната експресивност също предсказва емоционалната експресивност. Установено е, че схемата емоционално инхибиране ($B = -.455$) обяснява положителната експресивност в отрицателна посока, което означава, че положителната експресивност ще намалее заедно със схемата на инхибиране. От друга страна, импулсивната емоционална експресивност се влияе от три схеми (изоставяне, емоционално потискане и недоразвит Аз). Очаква се по-голяма импулсивност със схемите изоставяне и недоразвит Аз, тъй като такива индивиди имат малък възприет контрол, когато са във връзка, което ги прави нетърпеливи и неуверени в изследването на комуникативния контекст и изразяването си. Емоционалната инхибиция има отрицателна предиктивна връзка и води до по-малко прогнозиране на импулсивната емоционална фасета ($B = -.292$). Фасетата на отрицателната експресивност има за предиктори четири схеми: изоставяне, собствена дефектност, емоционално потискане и грандиозност. Схемата с най-голям ефект е емоционалното потискане ($B = -.422$), което показва, че заедно с него се увеличава и негативната експресивност.

Избягващият стил за разрешаване на конфликти показва отрицателна прогностична посока за удовлетвореността от връзката ($B = -.282$), което е подкрепено от други проучвания. Теорията предполага, че когато човек отстъпва в конфликтна ситуация, това води до неразрешени конфликти, което обръща връзката в токсична посока. Като цяло, аспектите на емоционалната експресивност не достигат повече от 10,4% от предсказващия ефект за стиловете за разрешаване на конфликти и всички резултати за тези връзки трябва да се приемат предпазливо.

В обобщен вариант, стиловете на привързаност, ранните маладаптивни схеми, стиловете за разрешаване на конфликти и емоционалната експресивност бяха тествани като предиктори за удовлетвореността от връзката. Бяха открити три значими предиктора. Това са сигурният стил на привързване, схемата емоционална депривация и избягващият стил за разрешаване на конфликти. Всички тези променливи обясняват 35,8% от дисперсията на удовлетвореността от връзката. Има два отрицателни ефекта (съответно $B = -.642$ и $B = -.181$), в лицето на емоционалната

депривация и избягващият стил за разрешаване на конфликти. Може да се заключи, че трите посочени променливи заедно играят важна роля в обяснението на удовлетвореността при двойките и могат да служат като инструмент за практикуващите професионалисти при интервенции. От теоретична гледна точка емоционалната депривация води до по-малка склонност за показване на любов, нежност и води до известни колебания в задоволяването на тези основни романтични нужди. Избягването на проблеми създава други трудности, когато става въпрос за постигане на удовлетвореност, тъй като би попречило на евентуални споразумения и достигане на консенсуси в двойката, когато възникне конфликт. Обратното е вярно за сигурния стил на привързаност, тъй като той допринася за общото удовлетворение. Индивидите с такъв стил на привързаност са отворени да откриват и да се възползват от откритата комуникация и контакт с партньора.

Една от основните хипотези на изследването е по отношение на косвените връзки между изследваните променливи, проведени чрез медиаторен анализ. Това е фундаментален подход в работата, тъй като три от променливите са теоретично извлечени или опосредстват по определен начин връзката между стиловете на привързаност и романтичната удовлетвореност. Ранните маладаптивни схеми са концепция, която лежи върху теорията за привързаността и е установена като продукт на взаимодействието между индивидите. Последното предполага, че привързаността е развита на по-ранен етап, но зад нея са „скрити“ други процеси. Това е причината, поради която схемите трябва да бъдат тествани като медиатори. Други учени също са предложили такива модели (Masoodi, 2016). От друга страна, стиловете за разрешаване на конфликти и емоционалната експресивност се придобиват чрез опит и могат да повлияят на конкретни взаимодействия между хората.

В резултатите от това проучване не е открит директен ефект от стиловете на привързаност върху удовлетвореността от връзката, вместо това той е медиран от ранните маладаптивни схеми. Емоционалната депривация и собствената дефектност опосредстват взаимодействието по значим начин. Тези резултати показват, че двете

схеми влияят върху привързаността и удовлетворението индиректно. Според модела би било безсмислено да се правят интервенции директно през изградените стилове на привързаност. Вместо това, ранните маладаптивни схеми трябва да се разглеждат като посредник и като възможност за терапия.

Стиловете за разрешаване на конфликти представляват важен посредник между стиловете на привързаност и удовлетвореността от връзката. Стратегията за избягване на конфликти е медиатор в процеса и има положителна посока ($B=.4019$) със стиловете на привързаност и отрицателна ($B=-.2226$) с удовлетворението от връзката. Това означава, че когато индивидът демонстрира избягваща привързаност, това ще доведе до стратегия за отдръпване от конфликти. Въпреки това, крайният ефект от взаимодействието би отбелязал понижено удовлетворение от връзката. Трябва да се отбележи, че според данните, избягващата привързаност сама по себе си не би обяснила удовлетвореността от връзката по значим начин.

Емоционалната експресивност не се разглежда като медиатор за променливите. Все пак си струва да се спомене, че когато те се анализират като медиатори, връзката между всички стиловете на привързаност и удовлетвореността от романтичните отношения е значима, но слаба.

Връзката между привързаността и стиловете за разрешаване на конфликти отваря друга дискусия. Схемата изоставяне играе медиаторна роля между несигурната привързаност и негативния стил на разрешаване на конфликти.

Заключение

Както беше показано в резултатите, стиловете на привързаност играят важна роля за стиловете за разрешаване на конфликти. По-конкретно, оттеглянето от проблеми има отрицателна връзка със сигурния стил на привързване. Отрицателната посока на взаимодействието беше установена между негативната емоционална фасета и удовлетвореността от връзката. Това означава, че развитието на този аспект на експресивност влияе върху отношенията между партньорите и трябва да се

разглежда като фактор. В това изследване беше установено, че несигурната привързаност (избягваща и тревожна) има ефект върху ранните маладаптивни схеми и стиловете за разрешаване на конфликти. Обратно на това, което беше демонстрирано за стиловете на привързаност, маладаптивните схеми имат отрицателно влияние върху удовлетвореността от връзката, както се очакваше. Трето, маладаптивните схеми сами по себе си прогнозираят по-малко удовлетвореност от връзката като цяло. Това откритие дава добра възможност на практикуващите да анализират онези семейни случаи, при които специфични маладаптивни схеми влияят и обясняват възможни отрицателни резултати от връзката на двойката. Нещо повече, ранните маладаптивни схеми не само се свързват негативно с удовлетвореността от връзката, но също така медиатират процесите между стиловете на привързаност и удовлетвореността от романтичните отношения. По-нататък беше открито в хода на изследването, че схемите емоционална депривация и собствена дефектност имат най-мощния значим ефект като медиатори между тези две променливи. Ранните маладаптивни схеми също посредничат при разрешаването на конфликти, където схемата изоставяне влияе значимо във връзката. В заключение, последната хипотеза, свързана с това, че положителната емоционална фасета играе значима медиаторна роля между сигурния стил на привързаност и удовлетворението от връзката, не беше оправдана. Оказа се, че вместо това импулсивната емоционална фасета опосредства връзката. Може да се заключи, че такъв резултат е логичен, тъй като когато дадено лице е експресивно дезинхибирано, това води до по-голяма вероятност от конфликтна ангажираност.

Нарастващият интерес през последните няколко десетилетия към стиловете на привързаност защитава нуждите на обществото, когато става дума за взаимоотношения между индивидите. Когато Джон Боулби и Мери Ейнсуърт разработват своята теория, това се явява пробив в областта на психодинамиката и значителен обяснителен инструмент за консултанти по целия свят. Социално-икономическият фон на 21-ви век поставя сериозни предизвикателства пред

романтичните преживявания. Едно от предизвикателствата, пред което са изправени психолозите, е намирането на стратегии и практики, които биха осигурили решения за тези проблеми. Такива могат да бъдат намерени сред ранните маладаптивни схеми, въведени от Джефри Йънг. Те предизвикват голям академичен интерес през последните няколко десетилетия. Ранните маладаптивни схемите имат значим при разбирането на романтичните връзки. Тази парадигма не само обяснява динамиките, но и отваря възможност за терапевтична намеса. Схемите емоционална инхибираност и собствена дефектност се наблюдават в ежедневни рутинни процедури и навици. Чрез разпознаване на отделните поведенчески тенденции, индивидите биха могли да изградят по-добри взаимоотношения и такава промяна е възможна не само чрез приемането на стилове на привързаност, но и чрез въздействие чрез схеми. Други важни фактори, като стилове за разрешаване на конфликти и емоционална експресивност, добавят към общото разбиране за личното страдание в интимността и извън нея. В кръга на възможностите на изследователите е да инвестират в нови открития и да осигурят по-високо качество на живот на общността. Изглежда, че това е специфична мисия, посветена на общото психологическо и физическо здраве на хората.

Приносни моменти в дисертацията

Настоящата работа е първото изследване на интимните отношения в страната, което обхваща широк спектър от основни аспекти на интимните отношения в единен интегративен модел. Включени са стиловете на привързаност, ранните дезадаптивни схеми, емоционалната експресивност, стиловете за разрешаване на конфликти и удовлетвореността от романтичните отношения. Настоящото изследване представя както преки връзки между променливите, така и медиаторни ефекти.

Продукт на дисертацията е и адаптацията за български социо-културен контекст на четири въпросника, които позволяват оценка на а) възможните ранни дезадаптивни схеми, б) стиловете на разрешаване на конфликти в интимните

отношения, в) стилове на привързаност чрез икономична кратка скала и г) удовлетвореността от романтичните отношения. Използването им може да допринесе за разбиране на редица причини, поради които романтичните отношения се променят с времето.

Беше показано, че между сигурния стил на привързаност и удовлетвореността от връзката има не само директни връзки, но и косвени влияния между тях. Както се очакваше, сигурната привързаност има положителен ефект върху романтичното удовлетворение, както е установено в предишни изследвания (Петров, 2011). Настоящото изследване обаче показва кои променливи влияят индиректно (медиращо) между стиловете на привързаност и удовлетвореността от интимните отношения в българска извадка за първи път.

Установено е, че в български социо-културен контекст схемата емоционална депривация има важен индиректен ефект в отношенията. Подобен резултат дава шанс на терапевтите да се съсредоточат върху ранните маладаптивни схеми, да ги оценят и да фокусират интервенцията си там. Освен това беше показано, че на фона на някои отсъстващи директни обяснения, избягването на проблеми медира връзката между стиловете на привързаност и удовлетвореността от връзката.

Горепосочените констатации могат да бъдат използвани и взети под внимание от психотерапевтите, а адаптираните въпросници могат да бъдат приложени както в процеса на изследователската работа, така и за целите на личното консултиране.

Публикации по темата на дисертацията

Marinov, V. (2023). Predictive Model of the Relationship Satisfaction. *Diogen (accepted for publication)*

Marinov, V. (2022). Mediation Roles of the Early Maladaptive Schemas for the Relationship Satisfaction. *Annual of Sofia University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Philosophy, Psychology*, Volume 112, pp. 149-170.

Marinov, V. (2020). „The role of the attachment styles for conflict resolution in intimate relationships“. *Annual of Sofia University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Philosophy, Psychology*, Volume 110, pp. 176-188.